

Tatjana Hojan*

**»Kdor lepo pisati zna, veliko velja!«
Pisala v slovenskih pedagoških glasilih
*Writing utensils in the Slovenian pedagogical press***

Izvleček

V prispevku so obravnavani članki o pisalih v slovenskih pedagoških glasilih. Veliko prispevkov o tem so objavili pedagoški časopisi Šolski prijatelj (od leta 1852), Učiteljski tovariš (od leta 1861), Popotnik (od leta 1880) in Slovenski učitelj (od leta 1899). Avtorji so bili profesorji, učitelji in zdravnik.

Abstract

The contribution describes articles about writing utensils in the Slovenian pedagogical press. Articles appeared in Šolski prijatelj (after 1852), Učiteljski tovariš (after 1861), Popotnik (after 1880) and Slovenski učitelj (after 1899). Articles were written by professors, teachers and a doctor.

V prispevku je opisano, kaj so slovenski pedagoški listi pisali o pisalih. Taki sestavki so v pedagoškem časopisju: Šolski prijatelj, Učiteljski tovariš, Popotnik in Slovenski učitelj. Učiteljski tovariš je obravnavan do leta 1900, ko je postal »stanovsko politični list« in prinašal predvsem krajše sestavke in poročila o delu učiteljskih društev.

O pisalih v Šolskem prijatelju: »Krida, plošica, pero, svinčnik in klinček«

Pisala so omenjena že v prvem slovenskem pedagoškem listu Šolski prijatelj, ki je začel leta 1852 izhajati v Celovcu, urejal pa ga je profesor Andrej Einspieler. Leta 1855 se je preimenoval v Prijatelj. Einspieler je objavil tudi prispevek v nadaljevanjih Tonček v šoli. Tu učenec svojemu očetu vsak dan poroča, kaj so se v šoli naučili. Med drugim mu je pripovedoval, da jim je učitelj pokazal »šolsko orodje«. Med njimi so bili tudi »krida, plošica, pero, svinčnik in klinček«. Učitelj jih je tudi naučil, kako morajo pri pisanju sedeti in kako se »klinček« s prsti prime.¹

* Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka v pokoju, Slovenski šolski muzej, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

1 Šolski prijatelj 1853, str. 65–67.

Šolska tablica, kreda in štilček (klinček) so v 1. polovici 19. stoletja postali nepogrešljivi učni pripomočki za začetno opismenjevanje otrok. (foto N. Dolinšek)

V letniku 1855 je znani slovenski učitelj Andrej Praprotnik v rubriki Drobntinčice postavil vprašanje. Napisal je, da so v nekaterih slovenskih in nemških šolah začeli pri lepopisju uporabljati namesto gosjih peres železna in jeklena. Za učitelje je to veliko bolje, ker jim ni treba obrezovati gosjih peres, prav tako za učence, ki jim ni treba čakati na obrezovanje in »tumpastih peres imeti.« Vprašanje, ki ga je zastavil, pa je: »Ali so pa jeklene peresa pri nauku lepopisja in hitropisja neškodljive, in ktere so v obče boljše, jeklene ali gosje?« Vprašanje je bilo namenjeno izkušenim učiteljem, ki jih je pozval, da odgovore o svojih izkušnjah. Oglasil se ni nihče.²

V istem letniku je izhajal v nadaljevanjih članek z naslovom Šolsko blago, v katerem piše med drugim tudi o pisanju: »Prednamci so na povošene ploše z medenim dletcom pisali, z ostrim koncom so čerke dolbli, s plošnjatim jih pa zagladiti. Pozneji so čerke z mehkim terstom čertali. Mi pa gosje pero rabimo, čigar s cevko s peresnim nožkom vrežemo; potlej pomočimo razpok v črnilnico, in pišemo na popir. Pisanje posušimo s povnim popirjem ali pa s sviščom iz pešnice. Mi od leve proti desni pišemo; Hebrejci od desne proti levi; Kitajci in drugi Indiani pa od zgoraj doli. – Kdor lepo pisati zna, veliko velja.«³

V letniku 1856, kjer se je časopis imenoval Slovenski prijatelj, so v članku Razkladanje slovkarja in malega berila pojasnjeni pojmi »pero, klinec, krida in svinčnik«.

² Andrej Praprotnik: Uprašanje. Prijatelj 1855, str. 38.

³ Šolsko blago. Pisanje. Prijatelj 1855, str. 261.

Opisano je, kakšni so in kako jih uporabljamo. O peresu je na primer napisano: »Pero dobivamo od gosi: kurje alj purje pero ni za pisanje; pero ima cev, v kateri vidimo dušico, bradico in banderico. Pero se izreže, izrez poojstri in ost gladko priseka. Ost se tenko vcepi, da po cepi tinta gre. Če je pero topo, se spet poojstri. Pero se vreže peresnikom, ki je ojster nožič. – Otroci! Mokro pero oblizati ni zdravo, izbercati ga, je nevarno; lahko koga poškropiš; v pivni papir ga vselej obrišite! Hranite peresa v peresnici in na peresnik dobro gledajte, da ga ne zgubite! Kar ste napisali v pisavno knjižico ali pismarico, potrosite peskom, kteremu je sviseč ali sipa ime in se hrani v sipnjaku.«⁴

O pisalih v Učiteljskem tovarišu

Katera peresa so boljša: gosja ali jeklena?

V drugem slovenskem pedagoškem listu Učiteljski tovariš, ki je začel izhajati leta 1861 in ga je urejal učitelj Andrej Praprotnik, sta že v drugem letnika dva prispevka o pisalih. Prvega je spisal učitelj Janez Cetelj. V njem postavlja vprašanje, katera peresa so boljša za pisanje, gosja ali jeklena. Sam meni, da so gosja peresa za one, ki imajo »težko roko«, jeklena pa so pripravna za »lahko in prosto roko«. V šoli že vse leto uporablja jeklena peresa, ki jih ni treba rezati in popravljati, učenci pa veliko lepše pišejo.⁵

Nasprotno pa je trdil učitelj Marko Kovšca, da jeklena peresa niso primerna za pisanje v ljudski šoli. Najprej meni, da odkar so se pojavila jeklena peresa, lepa pisava izginja. Za otroke v ljudski šoli niso primerna, ker je treba zanje preveč skrbeti, saj se prehitro pokvarijo. Učenci tudi nimajo »lahkih rok«, ker že zgodaj trdo delajo. Jeklena peresa so za že izurjene in za gospode po pisarnicah, ki veliko pišejo.⁶

»Poglavitna reč pri deržanju peresa je, da so prvi trije persti stegnjeni!«

Leta 1870 je učitelj Ivan Lapajne pisal o posvetih, ki so jih prirejali učitelji iz Idrije. Na enem od teh so razpravljali tudi o pisanju in o tem, kako naj otrok pri tem drži roko, pero in papir. Pisal je, da »učenci pero prijemljejo s prvimi tremi persti, da ne sloni nad nohtom srednikovim, kar je menda naj boljše, ali pa ga derže s palcem in kazalcem tako, da se na srednik naslanja«. »Poglavitna reč pri deržanju peresa je, da so prvi trije persti stegnjeni, ker se le tako pero in roka prosta in lahko giblje in papirju ročno pomikuje. Če se pa pero derži le z dvema perstoma in če se tedaj na tretjega naslanja, lože se kazalec v členih skerči in roko ima pero manj v svoji oblasti, kar pa urno gibanje močno ovira. Da se pa otroci ne navadijo te napake, uče naj se s prvega, pero le s palcem in srednjikom deržati in potem, ko so morda kako čerto tako naredili,

4 Andrej Einspieler: Razkladanje slovkarja in malega berila. Slovenski prijatelj 1856, str. 18.

5 Janez Cetelj: Ktere peresa so boljše za pisanje, - ali gosne, ali jeklene? Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1862, str. 187. Podpis: J. Ctl.

6 Marko Kovšca: Jeklene peresa niso pripravne za pisanje v ljudski šoli. UT 1862, str. 200–202. Podpis: M. K.

V začetku 60. let 19. stoletja se je v šolah na Slovenskem začelo gosje pero počasi umikati jeklenemu peresu. (foto razstavna zbirka SŠM)

pero še s stegnjenim kazalcem poprimejo.« Poleg tega opisuje, kako naj leži zvezek na mizi. Papirjeva lega mora biti ravna, vštric z robom mize.⁷

V letniku 1873 je tedanji urednik, učitelj Matej Močnik pisal o pisanju v ljudski šoli. Pri pisanju na tablice mora učitelj še posebej paziti, da pravilno drže »čertala«, pri pisanju na papir pa, da imajo dobra peresa. Najbolje bi bilo, da bi pisalno orodje imel učitelj in ga poceni prodajal, v mestih pa naj svetuje, pri katerem trgovcu naj kupujejo.⁸

Od bele tablice do vprašanja, kdaj pisati v zvezke

Učitelj Janez Poženel z Notranjskega je leta 1882 pisal o belih šolskih tablicah, ki so bile na razstavi učil v Trstu in so zelo primerne za učence. Nalašč za te ploščice so pripravljeni tudi kamenčki, ki pišejo črno in so mehkejši od navadnih.⁹

Več o teh »belih ploščicah« je pisal štajerski učitelj Tone Brezovnik. Na nje se lahko piše z vsakim svinčnikom. Izumitelj Eduard Goldscheider je poleg njih izumil

7 Ivan Lapajne: Iz Idrije. (Učiteljski posveti.) UT 1870, str. 176–177. Brez podpisa.

8 Matej Močnik: Pisanje v ljudski šoli. UT 1873, str. 6–7.

9 Janez Poženel: Iz Notranjskega. UT 1882, str. 334. Podpis: P.

tudi poseben črtalnik, ki je boljši kot svinčnik, kajti pisava se da »tudi suha obrisati«. Sploh so bele ploščice veliko bolj higienične, trpežnejše in cenejše od črnih.¹⁰

V istem letniku je med Raznoterostimi opozorilo, da ni prav, da učitelj hrani pisala in jih nato spet deli učencem. Učenci morajo imeti vsak svoje pisalo, kajti sicer se nalezejo drug od drugega »ustne in vratne bolezni«. Učitelj namreč težko prepreči, da ne bi učenci pisal dajali v usta.¹¹

Učitelj Franjo Gabršek je naslednje leto v Učiteljskem tovarišu objavil obsežen članek o lepopisu v šoli. O pisalih piše, da je med učitelji več mnenj o tem, kdaj naj učenci prično pisati v zvezke s peresom. Pedagoški strokovnjaki menijo, da naj v zvezke pišejo šele v drugem šolskem letu. Nekateri skušajo olajšati prehod od pisanja na ploščice na pisanje s peresom tako, da najprej napišejo nekaj vrstic s suhim peresom. Tako se jim roka polagoma privadi pisanju s črnilom. Sam meni, da je po eni strani pisanje s peresom in črnilom za prvence pretežko, po drugi strani pa je pisalo, s katerim pišejo na ploščice, težje od peresa. Odločil bi se za pisanje s peresom v prvem šolskem letu, ampak šele potem, ko so se učenci že naučili pisati male in velike črke.¹²

Tudi Josip Bezlaj, učitelj na meščanski šoli, je v članku o pisalnem pouku zapisal, da naj učenci, preden začno pisati s črnilom, sprva pišejo s suhim peresom. To je utemeljil s tem, da sicer »preveč pritiskajo in mažejo, ker so se s kamenitim pisalom navadili tako«. Sicer mora učitelj paziti na lego »zvezkov, rok in života« in na držanje peresa. Pisala in svinčniki ne smejo biti prekratki, peresa pa ne preostra in pretrda. Tudi tabla mora biti črna in gladka, kreda pa dobra.¹³

Učitelj Anton Fakin o pisalih ni posebej pisal, pač pa o tem, da morajo vsi učenci v šoli imeti vse učne pripomočke. Učitelj mora na to že v začetku leta opozoriti starše in otroke, kajti pred delom mora tudi »kosec kupiti koso, žanjica srp in kopač piton«. Tako morajo tudi otroci imeti pisanke, risanke, peresa in svinčnike.¹⁴

Veliko so učitelji pisali o pokončni pisavi in njenem pomenu in metodiki. Učitelj Josip Žirovnik je v prispevku o pokončni pisavi napisal tudi: »Peresno držalo naj se ne prime preblizu peresa, ampak dolgo. V zgornjem delu naj se podpira med kazalcem in palcem, ne pa na kazalci. Konec držala bodi obrnjen proti komolcu, ne pa proti rami ali prsom.«¹⁵

Učiteljica Marija Mlakar je pisala o pouku v prvem šolskem letu. Tudi njo je zanimal predvsem prehod od pisanja na tablice na pisanje v pisanke. Predlaga, da je bolje najprej začeti vanje pisati s svinčnikom, kajti nespretni učenci bi pisanke kmalu

10 Tone Brezovnik: Iz Štajerskega. UT 1882, str. 349.

11 Zdravju nevarna pisala. UT 1882, str. 368–369.

12 Fran Gabršek: Lepopisje v narodni šoli. UT 1883, str. 328 in 341–342.

13 Josip Bezlaj: Navod učitelju pri pisalnem pouku. UT 1890, str. 313–315. Podpis: -z-

14 Anton Fakin: Kako postopati, da se šolska mladež preskrbuje s potrebnimi učilnimi sredstvi. UT 1891, str. 370–372.

15 Josip Žirovnik: Pomen in metodika pokončne pisave. UT 1892, str. 245–247.

uničili. S svinčnikom pa bi se počasi navadili na »papirjevo mehko« in potem polagoma lahko začeti pisati s črnilom.¹⁶

Učitelj Ljudevit Stiasny v članku o lepopisju svetuje, da učenci čim prej opuste tablice in začno pisati v zvezke »s svinčnikom ali tinto, kakor že kdo hoče«. Če predolgo uporabljamo tablice, postane pisava okorna in tega učence težko odvadimo. Konča s stavkom: »Zato proč s tablicami, kakor hitro je mogoče.«¹⁷

Zanimiv je oglas ljubljanskega trgovca Ivana Bonača leta 1899. Hardtmuthove svinčnike, ki so bili izdani v korist Družbe sv. Cirila in Metoda, ima samo on za vse slovenske pokrajine. Posamezne svinčnike je prodajal po 1 do 7 kr.¹⁸

O pisalih v Popotniku

Kako učitelj predstavi pisala?

Pedagoška revija Popotnik je izhajala med letoma 1880 in 1949, sprva v Celju, nato v Mariboru in nazadnje v Ljubljani. V tretjem letniku sta učitelja Ivan Kelc in Simon Šalamun objavila učni načrt za prvo šolsko leto. V njem sta v posebnem poglavju opisala, kako učitelj predstavi pisala. Opiše jim tablo in kredo, tablice ter kamenčke in njihovo uporabo. O kamenčku piše, da ga mora imeti vsak učenec lepo poostrenega, ne sme ga obrezovati med poukom, ampak pred njim.¹⁹

Tudi v Popotniku je objavljala učitelj Ljudevit Stiasny članke o pokončni pisavi. Pisal je o peresih, ki jih je izumil Bayr na Dunaju. Ta so »zajedno ostra in mehka. Držala naj bodo med prsti debela, a vseskozi lesena; jeklo s konca je v obče jako slabo, posebno pri tej pisavi«.²⁰

Učitelj Vekoslav Strmšek je v članku o lepopisju napisal, naj začno učenci, ko spoznajo male črke, pisati v pisanke. V začetku naj pišejo s svinčnikom, v drugi zvezek pa že s peresom. »Tem potom navadijo se učenci po malem zvezke pravilno držati in jih snažne ohraniti, kar se lahko tudi v jednorazrednici doseže že s prvim šolskim letom.«²¹

Leta 1910 je strokovni učitelj Dragotin Humek daljše poglavje posvetil svinčniku. V začetku je zapisal: »Tvoje zasluge so nevenljive za človeško prosveto, dragi tovariš, in spodobno je, da ti posvetim skromen sestavek.« Opisal je zgodovino svinčnika, katerega sledovi so se pokazali že v srednjem veku, ko so menihi za pisanje

16 Marija Mlakar: Kako postopaj učitelj v prvem šolskem letu, da dobe otroci dobro podlago v branji in pisanji? UT 1894, str. 193–195.

17 Ljudevit Stiasny: Lepopisje na višji stopnji. UT 1895, str. 173–175.

18 Pozor! UT 1899, str. 188.

19 Ivan Kelc, Simon Šalamun: Prvi pouk po analitično-sintetični učbi. Učni načert za prvo šolsko leto. 6. Pisalno orodje. Popotnik (v nadaljevanju P) 1882, str. 93–94.

20 Ljudevit Stiasny: K metodi pokončne pisave. P 1892, str. 210.

21 Vekoslav Strmšek: Kako je učiti lepopisje v ljudski šoli. P 1896, str. 38.

Šolsko leto	Snov	Vrsta peresa	
I. š. leto 1. polletje	Tiskane črke	Redis pero 1140 (barvniki)	 Enako debele črte. (Gleichzugsfedern.)
2. polletje	Tiskane črke Pisane izpe- ljane črke	Malo redis pero 1145	
II. š. leto 1. polletje	Izpopolnjev. pisanih črk	Malo redis pero 1142	 Debele in tanke črte. (Wechselzugsfedern.)
2. polletje	Izpopolnjev. pisanih črk	Malo To pero 634 1/2	
III. š. leto	Pisava za uporabo v življenju	To 64 ali (Ly 42)	 Debele in tanke črte. (Wechselzugsfedern.)
IV. š. leto	Individualna pisava	To 65 ali (Ly 42)	

Peresa za uporabo v prvih štirih razredih osnovne šole. Popotnik 1932/33, str. 298.

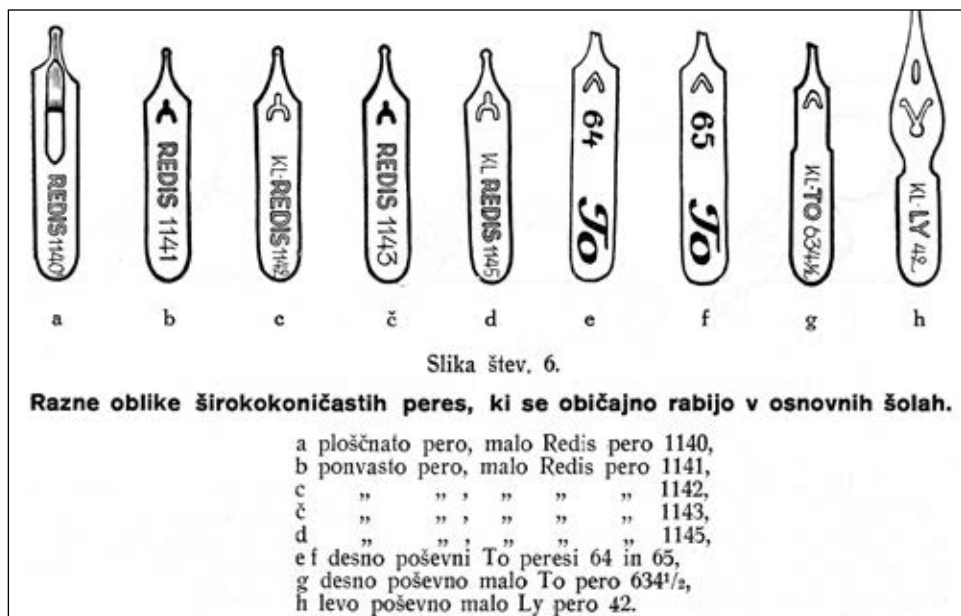
uporabljali robate kosce svinca ali tanke svinčene ploščice. Sledile so razne izboljšave do odkritja grafitu leta 1764. Zelo podrobno je opisal tudi takratno izdelavo svinčnikov, ki so jih uporabljali tudi pri risanju. Vendar pa so nekateri učitelji menili, da pri »risanju po naravi« svinčnikov ne potrebujejo, ker morajo uporabljati le barve. Vendar pa je po njegovem svinčnik »najizvrstnejše risalno sredstvo« in v nadaljevanju je tudi pojasnil, kako se lahko uporablja pri pouku risanja, in dodal nekaj slikovnih prilog.²²

V letniku 1929/30 je v rubriki Iz časopisnih razprav učitelj Anton Osterc omenil tudi članek iz nemškega časopisa o učnih pripomočkih v elementarnem razredu. Pri učilih za pisanje našteje »črni linoleum« in mehko belo kredo. Nato pole ovojnega papirja, najprej temnega, nato vedno svetlejšega, ker se otrok boji umazati belo ploskev. Za pero navaja »Kuhlmann-Kugelfeder I. in II.«.²³

Med krajšimi novicami v rubriki Razgledi je učitelj Josip Rudež povzel iz nemške revije Die Quelle prispevek o tehniki redis-peresa pri risanju. Piše, da so pri nas ta peresa

²² Dragotin Humek: Umetniška vzgoja. Svinčniku. P 1910, str. 337–340.

²³ Hans Scholz: Učni pripomočki v elementarnem razredu. P 1929/30, str. 244. Prevedel Anton Osterc, podpis: O.

Oblike širokokoničastih peres. Popotnik 1933/34, str. 267.

»le malo znana orodja osnovnošolskega pisanja«, drugod pa jih že zelo uporabljajo, zlasti pri pouku risanja. Primerna so zlasti za ornamentalno in dekorativno udejstvovanje.²⁴

O novodobni pisavi

Profesorica na ljubljanskem učiteljsišču Lea Grasselli je v letniku 1932/33 napisala obsežen članek o novodobni pisavi. Pri reformi pisave sta najbolj zaslužna pedagog in umetnik z Dunaja Rudolf Larisch in slikar, grafik in pedagog iz Berlina Ludvik Sütterlin. Metodo so preskušali na raznih šolah in po desetih letih je pruska vlada odpravila normalno pisavo in koničasto pero in vpeljala novo pisavo in redis-peresa. Nato se je industrija peres v Nemčiji in Avstriji zelo razširila. Avtorica nato razloži, kako naj se posamezna peresa uporabljajo: »Medtem ko pišejo otroci v 1. šolskem letu in v prvi polovici 2. šolskega leta s peresi, ki pišejo le enako debele črte ali redis-poteze (Gleichzugsfeder), preidejo v drugi polovici 2. šolskega leta k peresu, ki piše tanke in debele črte (Wechselzugsfeder). V 3. in 4. šolskem letu pa se otroci približujejo vedno bolj pisavi za življenje«, pisati začno z malim TO peresom (Redis-peresa). Končna ugotovitev v članku je, da je »največjega pomena pri novem pouku pisanja izbira peres«. Avtorica je izdelala ob članku tudi grafikon, na katerem je za vsa štiri šolska leta navedla vrsto peres, ki jih uporabljajo.²⁵

²⁴ Josip Rudež: Tehnika redis-peresa v risanju. Popotnik 1929/30, str. 55. Podpis: R-ež.

²⁵ Lea Grasselli: Novodobna pisava. P 1932/33, str. 294–299.

Drža roke in pisala. Popotnik 1933/34, str. 277.

O novodobni pisavi je pisal v Popotniku tudi dr. Ivan Matko, zdravnik internist iz Maribora. V uvodu k članku je takratni urednik Popotnika, učitelj Matija Senkovič zapisal, da pri nas nekateri še vedno pri pisanju uporabljajo »ostrokonicaŝto pero«, kar je zastarelo in nasprotujejo »topokonicaŝtemu«. Zato priporoča učiteljstvu, da članek temeljito prouči.

Avtor je članek razdelil na več poglavij o pisavi, raznih oblikah pisave, pisalu, nalivniku, peresniku, zvezku, drži telesa pri pisanju in ŝolski higieni. Članek je opremljen s ŝtevilnimi slikami črk in peres. Piŝe o treh vrstah pisal: ostrokonicaŝtih peresih za normalno, plamenasto pisavo, peresih s kroglasto konico za vrvičasto pisavo in peresih za trakasto pisavo iz trstikovca. Novodobna pisava izključuje ostrokonicaŝta peresa. Prvo in najpreproŝejŝe pisalo v novodobni ŝoli je mlečni svinčnik, če uenci piŝejo na skrilno tablico. Drugače pa je zanje mehak svinčnik ali barvni črtnik, »paličica iz mehkega lesa, uŝiljena na enem koncu liki top svinčnik«. V novodobni ŝoli naj otroci sami pripravljajo prve peresnike za vrvičasto pisavo in jih primerno obrežejo. Nato je posebej opisal posamezne vrste peres.²⁶

V Hrastniku bi lahko izdelovali steklena peresa

V pregledu tujih pedagoŝkih časopisov je med drugimi zanimiv tisti, ki piŝe, da v čeŝkih ŝolah na niŝji stopnji piŝejo brez senčnic. Za tako pisanje pa pisec priporoča steklena peresa. V prispevku so v 15 točkah navedene prednosti takega peresa pred jeklenim. Te prednosti so med drugimi, da je pisanje z njim laŝje, ker se ne zadira v papir, laŝje ga je čistiti, ni nevarno, je lahko vrtljivo, je poceni in vzdrŝljivo. Poleg tega jeklena peresa prihajajo iz tujine, steklene pa bi lahko izdelovali doma. Anonimni

²⁶ Ivan Matko: Novodobna pisava v luči sodobne pedagogike in ŝolske higiene. P 1933/34, str. 262–279.

prevajalec članka je ob tem omenil, da bi ga pri nas lahko izdelovali v Hrastniku in drugih steklarnah.²⁷

O pisalih v Slovenskem učitelju

Zastrupitve s peresi in svinčniki

Slovenski učitelj je bil glasilo krščansko mislečih učiteljev in vzgojiteljev, izhajal je med letoma 1899 in 1944. V letniku 1907 je v rubriki Drobtine sestavek o zgodovini jeklenega peresa. Že pred več stoletji so ga izdelovali ročno, po letu 1822 pa ga je Gillot v Birminghamu začel izdelovati strojno in položil temelj tej novi panogi industrije.²⁸

V listu je bilo tudi več krajših novic, ki so opozarjale na nevarnosti pri uporabi pisal. Že leta 1904 je bil objavljen prispevek o nevarnih svinčnikih. Ti so rumene barve in barvani s svinčnim kromatom. Učitelji naj odstranijo take svinčnike iz šole.²⁹

Nekaj let kasneje je prav tako v rubriki Drobtine spet krajše opozorilo o uporabi svinčnikov. Neki mlad mož se je ranil v prst, ko je obrezoval svinčnik, se pri tem zastrupil in umrl. Na nevarnost zastrupitve z grafitovim prahom je treba opozoriti šolarje, ki radi dajejo svinčnike v usta.³⁰

Pisali so tudi o zastrupitvi s peresom. V Plznu je umrl župnik Fran Belac, ki se je zbadel pri pisanju s peresom, kajti »črnilo se namreč prireja iz snovi, ki so človeški krvi zelo nevarne«.³¹

Dvakrat sta bili objavljeni tudi poročili o nevarnih barvnih kredah, ki imajo v sebi svinec in druge strupene spojine, ki škodijo učencem. V Nemčiji sta dva učitelja zbolela, ker sta uporabljala barvno kredo. Ugotovili so, da vsebujejo največ svinčenih spojin zelena, rumena in oranžna kredo. Lahko pa uporabljajo modro in rdečo. Svetuje, da se »barvaste krede prijemljejo le na s papirjem ovitem koncu; po uporabi pa naj se roke dobro umijejo«.³²

V tem glasilu je pogosto sodelovala učiteljica na šoli za manj nadarjene otroke Anica Lebar. V letniku 1919 je objavila članek o pouku svojih učencev. Pri pisanju je poudarila, da traja pri njih spoznavanje črk veliko dlje kot pri drugih učencih. Tudi držanje peresnika je odvisno od telesnih hib posameznega učenca. Zapisala je: »Za nezmožne, nerodne in živčno bolne otroke priporočajo debelejšje peresnike, da jih ne prijemljejo tako krčevito.«³³

27 S. Brynda: Pisanje s steklenim peresom? P 1933/34, str. 281.

28 Zgodovina jeklenega peresa. Slovenski učitelj (v nadaljevanju SU) 1907, str. 70–71.

29 Nevarni svinčniki. SU 1904, str. 216.

30 Previdnost pri uporabi svinčnikov! SU 1908, str. 192.

31 Zastrupljenje krvi ... SU 1909, str. 143.

32 Pazite na barvane krede. SU 1904, str. 189; Barvaste krede. SU 1911, str. 23.

33 Anica Lebar: Pouk slabonadarjenih otrok. SU 1919, str. 67.

Pisala pri pouku risanja in slikanja je omenjal tudi učitelj Janko Polak. Napisal je, da je mislil, če zna otrok držati peresnik, zna tudi svinčnik in čopič, pa ugotovil, da to ni res. Kakor je treba za pouk o pravilnem držanju peresnika v prvem razredu porabiti kar nekaj tednov, je prav toliko časa treba za pouk o pravilnem držanju svinčnika in čopiča. Najprej so potrebne proste vaje v zraku, proste vaje na klopi, proste vaje na tabli, proste vaje na poljuben papir, proste vaje v zvezke za skiciranje. Pri tem pa je treba upoštevati dejstvo, da risanje in slikanje nista pisanje.³⁴

Učitelj Rudolf Horvat je predelal odlomke iz knjige Fritza Kuhlmanna *Das Schreiben im neuen Geiste*. V začetku je zapisal, da je v »delovni šoli«, ki se vedno bolj uveljavlja »pozabljena pastorka prevažen predmet naše šole – pisanje«. O pisalih je zapisal, da odklanja koničasto pero za začetnike, ker je lahko »povzročitelj težkih bolezni v roki«. Prav tako tudi široko pero še ni zanje. Njim ustrezata »mehki kamenček z zaokroženo ostjo in voščena tablica«. Priporoča tudi ovojni papir in mehak svinčnik. Za pisanje s črnilom pa nekoliko pomagajo peresa z bučico.³⁵

O branju in pisanju od najstarejše dobe naprej

Najdaljši prispevek o pisalih je napisala profesorica Ema Deisinger. Pisala je o branju in pisanju od najstarejše dobe do danes. Rimljani so za pisanje uporabljali železne klinčke, kasneje pa svinčene, Egipčani so na papyros pisali s klinčki iz trsa. Podrobneje je pisala o jeklenem peresu, ki ga je izumil leta 1780 William Harrison v Birminghamu, vendar ga še niso uporabljali. Učitelji so v šolah prirezovali gosja in kurja peresa in to učili tudi otroke. Uporabljati so ga pričeli šele v drugi polovici 19. stoletja po izumih Angležev Bryana Donkina in Jamesa Perryja. Zelo hitro je potem prišlo do iznajdbe polnilnega (nalivnega) peresa, ki so jih začeli izdelovati 1887 v Bonnu. Podrobno je opisala tudi zgodovino svinčnika. Njegovi predhodniki so bili klinci iz cinka in svinca, slikarji pa so že uporabljali tudi srebrne klince. Po odkritju rudnika grafito so se pojavili grafitni klinci, ki so jih narezali v kratke palčke, ki so jim sčasoma nadeli votle cevke ali tulce iz lesa. Današnji svinčnik je izumil mehanik Nikolas Jacques Conte v Parizu in leta 1872 so nastale že prve tovarne za izdelovanje svinčnikov.³⁶

Za sklep

V glasilih ni bilo veliko prispevkov o pisalih, vendar je bilo med njimi tudi nekaj obsežnih razprav. Večkrat so se v njih kresala različna mnenja, sprva o uporabi gosjih ali jeklenih peres, kasneje o uporabi steklenih ali jeklenih. Avtorji so bili tudi različnih

34 Janko Polak: Iz moje beležnice. SU 1921, str. 31.

35 Rudolf Horvat: Pisanje v novem duhu. Predelano po »Kuhlmann, Das Schreiben im neuen Geiste.« SU 1927, str. 98.

36 Ema Deisinger: Historična študija o pisanju in branju v prejšnjih časih. SU 1938, str. 237–238, 1939, str. 95–98.

mnenj o tem, kaj je najbolje za začetnike, in o tem, kdaj prvič uporabiti zvezke in črnilo. Po letu 1930 je bilo precej člankov o raznih vrstah peres in katere naj učenci uporabljajo v posameznih razredih ljudske šole.

Viri in literatura

Popotnik 1882, 1892, 1896, 1910, 1929/30, 1932/33, 1933/34.

Prijatelj 1855.

Slovenski prijatelj 1856.

Slovenski učitelj 1904, 1907, 1908, 1909, 1911, 1919, 1921, 1927, 1938.

Šolski prijatelj 1853.

Učiteljski tovariš 1862, 1870, 1873, 1882, 1883, 1890, 1891, 1892, 1894, 1895, 1899.

Zusammenfassung

Schreibstifte in slowenischen pädagogischen Zeitschriften

Tatjana Hojan

Bereits in unserer ältesten pädagogischen Zeitschrift *Schulfreund* werden die Schreibstifte im Jahre 1853 erwähnt. Der Erstklässler Tonček erzählte zu Hause immer, was alles er in der Schule lernte. Der Lehrer zeigte ihnen die Schreibstifte und zwar: die Kreide, das Täfelchen, die Feder, den Bleistift und einen Keil. In unserem zweitältesten pädagogischen Blatt *Lehrerkamerad* gibt es im Jahre 1862 bereits zwei umfangreichere Beiträge über Schreibstifte. Zwei Lehrer diskutierten darüber, welche Federn besser für das Schreiben seien: Gänse- oder Metallfedern. Der erste war für Metallfedern, die viel praktischer sind, weil man sie nicht schneiden und reparieren muss, der zweite war für Gänsefedern, weil man mit ihnen schöner schreiben kann. In dieser Zeitschrift schrieb man auch über das Schreiben auf Plättchen mit Steinchen und kam zum Schluss, dass die weißen Plättchen hygienischer, haltbarer und billiger als die schwarzen sind. In den 80er und 90er Jahren wurde sehr viel vor allem über den Übergang des Schreibens von den Täfelchen in die Hefte geschrieben und wann zum ersten Mal Tinte zum Schreiben verwendet wurde. Die Mehrheit der Lehrer meinte, dass es am besten ist, zuerst auf das Papier mit dem Bleistift oder mit einem trockenen Füller zu schreiben. Es wurde auch über die richtige Haltung der Federn beim Schreiben geschrieben. In den 30er Jahren des vorigen Jahrhunderts wurden in den pädagogischen Zeitschriften *Wanderer* und *Slowenischer Lehrer* umfangreiche Beiträge über die Schreibstifte veröffentlicht. Damals empfahlen einige eher Glasfedern als Metallfedern. Sehr genau behandelte man die Federn, die damals verwendet wurden und empfahl statt der „scharfspitzen Feder“ eher die „stumpfspitze Feder“. Zur Erläuterung, welche Federn in den ersten vier Grundschulklassen verwendet werden sollten, wurde auch ein Graphikon veröffentlicht. Im Jahre 1938 erschien auch die Studie der Professorin Ema Deisinger, die die Geschichte des Schreibens und Lesens von den ältesten Zeiten bis heute beschrieb.